

09.00.00-Фалсафа фанлари

Xoliqov Lazizjon Maxmud o'g'li
Falsafa doktori (PhD), Buxoro davlat universiteti

GLOBAL O'ZGARISHLAR SHAROITIDA O'ZBEKISTONNING IJTIMOYIY-DUNYOVIY DAVLAT SIFATIDAGI MAQOMI (IJTIMOYIY-FALSAFIY TAHLIL)

Annotatsiya. Mazkur maqolada global o'zgarishlar sharoitida O'zbekistonning ijtimoiy-dunyoviy davlat sifatidagi maqomi yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: global o'zgarishlar, mintaqaviy o'zgarishlar, xususiy o'zgarishlar, taraqqiyot jarayoni, ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy-iqtisodiy muammolar.

Kholikov Lazizjon Makhmud ugli
Doctor of Philosophy (PhD)
Bukhara State University

STATUS OF UZBEKISTAN AS A SOCIO- SECULAR STATE IN CONDITIONS OF GLOBAL CHANGES (SOCIAL AND PHILOSOPHICAL ANALYSIS)

Abstract. This article highlights the status of Uzbekistan as a social and secular state in the context of global changes.

Key words: global changes, regional changes, private changes, development process, education, health care, social and economic problems.

Холиқов Лазизжон Махмуд ўғли
Доктор философии (PhD)
Бухарский государственный университет

СТАТУС УЗБЕКИСТАНА КАК СОЦИАЛЬНО-СВЕТСКОГО ГОСУДАРСТВА В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ (СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ)

Аннотация. В данной статье освещается статус Узбекистана как социально-светского государства в условиях глобальных изменений.

Ключевые слова: глобальные изменения, региональные изменения, частные изменения, процесс развития, образование, здравоохранение, социально-экономические проблемы.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I10Y2023N24>

Kirish. Falsafada global o'zgarishlar deganda jamiyatda sodir bo'layotgan ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, madaniy va ekologik o'zgarishlar tushuniladi va bu o'zgarishlar taraqqiyotning muhim obyektiv omili sifatida mamlakatlar taraqqiyotiga ijobiy yoki salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bu o'zgarishlar XX asrning o'rtalarida inson faoliyatining jadallashuvi bilan

hamohang bo'lgan turli xil o'zgarishlarni qamrab oladi. "Ayni shu sababli butun insoniyat manfaatlariga daxldor muammolarni ham, dunyoning turli nuqtalaridagi har bir ayrim insonga tegishli bo'lgan, ya'ni umuminsoniy xususiyat kasb etadigan muammolarni ham "global" deb nomlash odat tusini olgan" [1].

Global o'zgarishlar deyilganda nafaqat biologik, fizik va kimyoviy o'zgarishlar, shuningdek, millatlararo munosabatlarning integratsiyalashuvi jarayonida, ularning milliy madaniy merosi va qadriyatlarida sodir bo'ladigan o'zgarishlar ham tushuniladi. Bunda global muammolar bir tomondan, tabiat stixiyasi asosida vujudga keladigan zilzila, suv toshqinlari, qurg'oqchilik va epidemik kasalliklar orqali namoyon bo'lishi mumkin. Insoniyat bunday o'zgarishlarni butunlay oldini olib bilmasada, ammo uning halokatli oqibatlarini kamaytirish yo'lida sezilarli yutuqlarga erishib kelmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Jahonda tolerantlik masalasi asosan hozirgi zamon global muammolari hamda etnik munosabatlardagi o'zgarishlarni tushunish kontekstida xorijlik Bras Frensis, R. Hughes, D. Gatti, D. Radebe, A. Munniksma, R. Vorlichek, P. Gurur, L. Gunnar, B. Ravinder, E. Havekes, A. S. Huynh tomonidan tadqiq etilgan.

MDH mamlakatlarida millatlararo bag'rikenglik mavzusi S. Alibekova, N. Vagabova, R. Valitova, L. Kuznesov, Y. Magomedova, A. Nekrasova, A. Purtova, V. Terentev, N. Yurovskix kabi olimlarning bag'rikenglik madaniyatining o'ziga xos jihatlari, bag'rikenglik tamoyillari va etnik muammolar bilan bog'liq muayyan jihatlari tadqiq etilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Maqolada global o'zgarishlar sharoitida O'zbekistonning ijtimoiy-dunyoviy davlat sifatidagi maqomi va uning mohiyatini yoritib berishda sintez, kompleks yondashuv, tizimli yondashuv, kontent analiz, qiyosiy tahlil, dialektik, usullaridan foydalanildi.

Tahlil va natijalar. Bugun jahondagi ko'plab faylasuf olimlar yer sayyorasi miqyosida integratsiyalashuv jarayoni sababli yagona sivilizatsiya vujudga kelayotganligini ta'kidlab kelishmoqda. Bu haqda Arnold Toynbi quyidagilarni ta'kidlaydi: "hech bir sivilizatsiya taraqqiyot jarayonini ushlab qola olmagan" [2]. Ijtimoiy falsafada ushbu jarayon globalizatsiya tushunchasi sifatida jamiyat hayotining barcha sohalarini qamrab oladi. Ushbu konsepsiya insoniyatni umumiy taqdir va umumiy uy tushunchalari bilan bog'laydi.

Global o'zgarishlarni falsafiy jihatdan tushunishning o'ziga xos jihatlari tadqiq etar ekanmiz, falsafaning asosiy vazifalariga tayanib, uning quyidagi xususiyatlarini alohida ajratib ko'rsatishimiz mumkin:

Birinchi, falsafa tabiat qonuniyatlari va jamiyat taraqqiyotining umumiy qonuniyatlari asosida ijtimoiy hodisa va jarayonlarni tushuntirib beradi va global o'zgarishlarni o'rganar ekan, ularni jamiyat taraqqiyotida ishtirok etuvchi hodisalar sifatida e'tirof etadi;

Ikkinchi, ijtimoiy falsafa global o'zgarishlarni o'rgangani uchun bu o'zgarishlar millatlar ijtimoiy-madaniy taraqqiyotining obyektiv rivojlanish qonuniyatlari mahsuli hisoblanadi;

Uchinchi, ijtimoiy falsafa global o'zgarishlar jarayonining umumiy tendensiyasini, ularning o'zaro bog'liqligini va o'zaro zarurat darajasini falsafiy kuzatish imkonini beradi;

To'rtinchidan, global o'zgarishlarni ijtimoiy-falsafiy tahlil qilish millatlarning milliy tarixi, falsafasi va madaniyatini o'rganishni taqozo etadi. Shu ma'noda, xalqlar oldida turgan muayyan global muammolarni ularning falsafasi va madaniyatiga bog'lamasdan turib yechib bo'lmaydi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ta'kidlab o'tganlaridek, "Hech bir mamlakat yolg'iz holda global xavf-xatarlarni chetlab o'tish yoki bartaraf etishga qodir emas" [3].

Beshinchidan, global o'zgarishlarga oid axborot ko'lamining kengayib borayotganligi natijasida yanada ko'proq metama'lumotga ega bo'lish imkoniyati va uni tushunishga nisbatan to'g'ri yondashuvning yo'lga qo'yilishi muhim ahamiyat kasb etadi;

Oltinchidan, ijtimoiy falsafa milliy madaniy meros, qadriyatlar integratsiyasi insoniyat taqdiri masalalarini o'rganar ekan, bu jahon hamjamiyatiga global o'zgarishlar tahdid solayotgan sharoitda dolzarblik kasb etadi.

Yettinchidan, ijtimoiy falsafa jahon va insoniyatni o'ylantirib kelayotgan dolzarb muammolar bilan bevosita dialektik aloqador bo'lgan va bashariyat rivojlanishining obyektiv tendensiyalarini anglab yetishda muhim ahamiyat kasb etadigan global o'zgarishlar, milliy-madaniy meros va qadriyatlar integratsiyasi kabi kategoriyalarni ishlab chiqadi.

Global o'zgarishlar hozir butun dunyo hamjamiyatiga tegishli bo'lib, dunyoning turli mintaqalari va mamlakatlari miqyosida namoyon bo'lganligi sababli, tor doiradagi ba'zi mahalliy va mintaqaviy o'zgarishlarni ajratib ko'rsatish mumkin. Global o'zgarishlarni falsafaning umumiylik, xususiylik va alohidalik kategoriyalari orqali o'rganish maqsadga muvofiqdir.

Falsafada mavjud kategoriyalarga asoslanib, ijtimoiy hayotda yuzaga kelayotgan xususiy o'zgarishlarni alohida muammolar sifatida, mahalliy va mintaqaviy ahamiyatga ega o'zgarishlarni esa, xususiy muammolar hamda jahondagi global o'zgarishlarni umumiy miqyosdagi muammolar sifatida baholash mumkin.

Xususiy o'zgarishlar davlat faoliyatining muayyan bir sohasiga ayrim aholi istiqomat qiladigan hududga tegishli bo'lgan o'zgarishlarni o'z ichiga qamrab oladi.

Mahalliy darajadagi o'zgarishlar esa, o'z mohiyatiga ko'ra yuqoriroq darajadagi jarayonlarga, ayrim davlatlar yoki uning yirik hududlariga tegishli bo'lgan yangilanish va o'zgarishlarga nisbatan qo'llaniladi.

Milliy o'zgarishlar muayyan davlat yoki milliy hamjamiyatda yuzaga kelgan yangilik va muammolarni o'zida aks ettiradi. Bunday o'zgarishlarni ko'lam jihatidan mintaqaviy va mahalliy o'zgarishlarga bo'lish mumkin.

Mintaqaviy o'zgarishlar yer sayyorasidagi ayrim kontinent, jahon hamjamiyatidagi yirik ijtimoiy-iqtisodiy nuqtalar yoki davlatlarda yuzaga kelayotgan o'zgarishlarni o'z ichiga oladi. Masalan, Sharq-G'arb, Janub-Shimol, rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar doirasida yuzaga kelayotgan muammolar shular jumlasidandir.

Global o'zgarishlar butun yer sayyorasini, unda nafaqat insoniyat yashaydigan hududni, balki butun yer sayyorasining qolgan qismlari, yer osti, gidrosfera, atmosfera va hatto inson faoliyati doirasiga kiruvchi kosmik fazoni ham o'z doirasiga qamrab oladi.

Umuman olganda, global miqyosdagi o'zgarishlar haqida gapirganda, eng katta tarkibiy birlik sifatida "mintaqa" so'zi ishlatiladi. Masalan, jahon taraqqiyoti va qashshoqlik muammolarini o'rganar ekanmiz, yer sharini ikki mintaqaga bo'lish mumkin: rivojlangan va rivojlanayotgan.

Falsafiy nuqtayi-nazardan global o'zgarishlarning sifati, o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqib tahlil qilar ekanmiz, uning o'ziga xos quyidagi mezonlari ko'zga tashlanadi:

birinchidan, global o'zgarishlar o'z strukturasi ko'ra nafaqat ayrim insonlar manfaatlariga, balki, butun insoniyat taqdiriga aloqador bo'lgan o'zgarishlarni o'zida ifodalaydi;

ikkinchidan, global o'zgarishlarni salbiy jihatlarini bartaraf etish va uning ijobiy jihatlarini ommalashtirish yer sayyorasidagi aholining aksariyat qismining kuch-g'ayratini birlashtirib, ularni izchil faoliyat olib borishini talab etadigan jarayondir;

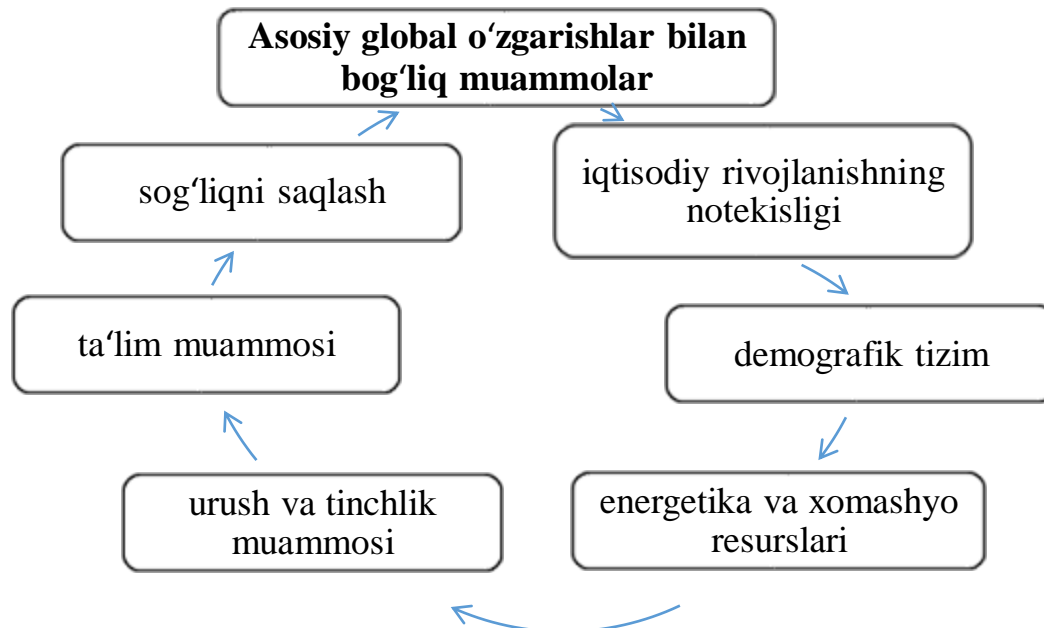
uchinchidan, global o'zgarishlar jahon taraqqiyoti rivojining obyektiv qonuniyati hisoblanib, bu o'zgarishlar biror bir mamlakat yoki hududning e'tibordan chetda qolishiga yo'l qo'ymaydigan jarayondir;

to'rtinchidan, global o'zgarishlar yuzaga keltirayotgan salbiy kamchilik va muammolar bartaraf etilmas ekan, bu o'zgarishlar kelajakda butun insoniyat va uning sivilizatsiyasi va ekologiyasi uchun tuzatib bo'lmaydigan jiddiy oqibatlariga olib kelishi mumkin;

Yuqorida ko'rsatilgan global o'zgarish mezonlarining ijtimoiy-falsafiy tahlili shuni ko'rsatadiki, ularning barchasi bir-biriga shunchalik aloqador bog'langanki, bu o'z navbatida, insoniyat sivilizatsiyasiga aloqador bo'lgan jiddiy muammolarni hal qilishda boshqa bir muammolarning ta'sirini ham inobatga olishni taqozo etadi.

Ijtimoiy falsafada inson va ijtimoiy muammolar bilan bog'liq global o'zgarishlar demografiya, fan va innovatsiyalar, madaniy to'qnashuvlar, xalqaro terrorizm va ma'naviy tahdidlarni o'z ichiga oladi.

Asosiy global o'zgarishlar bilan bog'liq muammolarni quyida ko'rib o'tishimiz mumkin:

Yuqorida sanab o'tilgan global o'zgarishlarning kelib chiqishi va mavjudligi odamlarning shaxsiy va jamoat manfaatlariga tegishli bo'lib, ularni hisobga olish kerak. Bu borada jahon hamjamiyatida 1992 yilda Ryo-de Janeyroda bo'lgan xalqaro konferensiyada alohida e'tibor qaratildi. Davlatlar va hukumatlar ishtirok etgan ushbu konferensiyada barqaror rivojlanish konsepsiyasi qabul qilinib, unda ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal etish, atrof-muhitni himoya qilish, yosh avlod ehtiyojlarini qondirish va kelajak avlod uchun bunday imkoniyatlarni qoldirish ta'kidlangan.

Xulosa va takliflar. Muxtasar qilib aytganda, global o'zgarishlar transformatsiyasida sivilizatsiyalararo to'g'ri muloqotning yo'lga qo'yilishi jahon xalqlari orasida bir-birini tushunish va hurmat qilish me'yorini saqlab qolishga xizmat qiladi. Bunda madaniyatlararo muloqot bir-birini tushunish va hurmat qilish madaniyati insoniyat hayotini urush madaniyatsizligidan tinchlik madaniyatiga transformatsiya qiladigan g'oyat serqirra, shu bilan birga integratsiya jarayoni ehtiyojiga aylangan falsafiy fenomendir. Muloqot jarayonida siyosiy madaniyatning yo'qligi xalqlar o'rtasida turli darajadagi ziddiyat va kelishmovchiliklarga olib keladi. Shu sababdan ham, muloqot jarayoni o'zaro hurmat, bir-birini tushunish, ochiqlik va oshkoralikka asoslanish dolzarbligicha qolmoqda. Madaniyatlararo integratsiya turli xalqlar o'rtasidagi o'zaro hurmat va yaqinlashuv orqali umuminsoniy madaniyatni yaratishga asos bo'ladi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Shermuhamedova N. Falsafa. –Toshkent. 2010. –B. 544
2. A.J. Toynbi. Sivilizatsiyalar inqirozi. <https://kh-davron.uz/kutubxona/jahon/arnold-jozef-toynbi-sivilizatsiyalar-inqirozi.html>
3. Shavkat Mirziyoyev: "Hech bir mamlakat yolg'iz holda global xavf-xatarlarni chetlab o'tish yoki bartaraf etishga qodir emas". <https://uzreport.news/politics/shavkat-mirziyoyev-hech-bir-mamlakat-yolg-iz-holda-global-xavf-xatarlarni-chetlab-o-tish-y>
4. Lazizjon Kholikov. [PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF NATIONS AND INTERNATIONAL RELATIONS IN THE VIEWS OF EASTERN THINKERS](#) // Current approaches and new research in modern sciences. 2023/7/10.
5. Lazizjon Kholikov. [FEATURES OF INTERNATIONAL RELATIONS IN THE DEVELOPMENT OF THE NEW UZBEKISTAN](#) // Development of pedagogical technologies in modern sciences. 2023/7/10.
6. Lazizjon Kholikov. [THEORETICAL FOUNDATIONS OF NATIONS AND INTERNATIONAL RELATIONS](#) // Science and innovation in the education system. 2023/7/10.
7. Sobirovich, T. B. (2023). Basic Criteria for Building the Third Renaissance in Uzbekistan. *Asian Journal of Applied Science and Technology (AJAST)*, 7(1), 149-157.
8. Sobirovich T. B. National and universal principles of democracy //Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities. – 2022. – T. 12. – №. 1. – C. 334-338.
9. Sobirovich T. B. The implementation of human indicator reforms in Uzbekistan //Asian Journal of Multidimensional Research. – 2021. – T. 10. – №. 9. – C. 197-202.